

СПРИЯННЯ СТАНОВЛЕННЮ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ У ТВОРЧИХ ГРУПАХ З ПІДВИЩЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

Громадянськість у науковій літературі розглядається як складна інтегративна якість особистості і важливий соціальний резерв суспільства. Вона є конкретною історичною соціально-психологічною категорією, що відтворює міру узгодження особистісних і суспільних інтересів, гармонію ставлення до своїх прав і обов'язків у країні. В умовах політизації суспільства, доволі поширеного нехування громадянами своїх обов'язків і прав постає необхідність теоретичного обґрунтування і методичної розробки цілеспрямованої практичної роботи в напрямку сприяння становленню громадянськості, яка особливого значення набуває по відношенню до молоді, зокрема і особливо, до майбутніх офіцерів як захисників країни.

Громадянськість визначається як усвідомлення людиною своїх прав і обов'язків у ставленні до країни, психологічна її суть в ідентифікації зі спільнотою людей, що живуть на території даної країни [8]. Громадянськість, як визначає М. Й. Боришевський, є складною особистісною характеристикою (якістю), що інтегрує в собі взаємопов'язані утворення у свідомості та самосвідомості, які виникають на ґрунті оволодіння людиною системою громадянських цінностей, що стали для суб'єкта значимими, внутрішніми регуляторами поведінки, діяльності [1].

Особистісна ефективність проявляється в результатах активності людини як суб'єкта соціальних відносин і свідомої діяльності, які свідчать про успішне досягнення соціально значимих цілей та особистісне удосконалення; свідчить про відповідність самореалізації особистості її потенціалу, пов'язана з внутрішньою не заспокоєністю людини, її рівнем духовної якості.

Тому, враховуючи актуальність проблеми становлення громадянськості особистості, підтверджену в науковій літературі, власний досвід дослідження в цьому напрямку (1996-2009), ми поставили перед собою за мету знайти резерви самоефективності завдяки сприянню розвитку громадянськості засобом роботи у творчій групі.

Форми роботи, орієнтовані на доросле населення зі стійкими поглядами на життя, світоглядом мають бути не нав'язливими, опосередкованими, теоретично обґрунтованими та методично виправданими.

Система роботи в такій творчій групі полягає, з одного боку, в різних формах творчої активності громадянського спрямування, з іншого, - в застосуванні асоціативних ігор (М.Цзен), адаптованого варіанту методики незавершених речень, тесту Дж. Келлі, психомалонку. Застосування психомалонку за умовного функціонування таких соціально-психологічних механізмів, як механізми усвідомлення й оцінки соціальних явищ та ідентифікації.

Значення психомалонка для пізнання історії життя людини, характеру ставлень до минулого, для освітлення почуттів членів групи, покликано поглибити знання не тільки того, хто малює, але й того, хто інтерпретує, показане в роботах Т. С. Яценко [11, с. 85]. Комплекс тематичних малюнків, які запропоновано Т. С. Яценко відображає своєрідну індивідуально-психологічну історію життя суб'єкта, дає можливість інтерпретації своєрідного індивідуально-психологічного життя людини, що відслюється через взаємозв'язки між окремими малюнками і через загальні характеристики їх усіх разом [11, с. 109-110].

Важливо, що в процесі застосування психомалонку актуалізуються механізми візуального мислення, які визначаються С.М.Симоненко як дисбаланс між гіпотезою і недостатністю вербальних засобів або відсутністю готових наукових форм для її вираження [6].

У дослідженні становлення особистості доречно розглянути людину як таку, що осмислює життя. Особистість, яка обирає конструктивний спосіб мислення, передусім, шукає шлях до вирішення проблеми серед можливостей, а не спрямовує енергію на розробку проблеми в тому напрямку, де людина нічого не може зробити. Така конструктивність викликає в людині ствердження "я можу". При розвитку особистості громадянина важливим є погляд на людину як на таку, що конструює, розбудовує, творчою за суттю (у діяльності і вчинку). Конструктивність мислення, як наслідок роботи з психомалонком, спрямовує енергію людини не на руйнування того, що не варте існування, але на творення того нового, що є гідним втілення в життя.

Важливо, щоби творча активність громадянського спрямування відбувалася в колективі з суб'єктами взаємної діяльності, продукувала спільне смислове поле, що взаємобагає учасників творчої групи (Д. О. Леонтьєв).

Ми застосували комплекс малюнків, котрий дещо розширено нами, з допомогою сюжетів: "Я і країна", "Я в обраній за покликанням діяльності", "Я і труднощі", "Я та інші", "Я і моя професія", "Я - як представник роду", "Я - як представник народу", "Мій родовий герб".

Поступово, різними сюжетними темами автор підходить до усвідомлення свого образу Я у зв'язку з образом своєї країни.

У нашій роботі з психомалонком центром уваги стала ціннісна сфера особистості в системі взаємовідносин людина-країна континенту майбутніх офіцерів і офіцерів, віку старшої юності та періоду зрілості.

З метою заглиблення уявлень особистості про реалізацію себе, що є пов'язаними з уявленнями про країну, ми застосували дві серії психомалюнків: "символ мого життя", "символ життя України". Певні теми психомалюнків відповідають елементам тесту ролевих конструктів Дж. Келлі, використаним нами в комплексній методиці даного дослідження (наприклад роль "Я" у тесті Дж. Келлі і сюжет "Я" у психомалонку). Коли виявлений у результаті проведення репертуарного тесту ролевих конструктів Дж. Келлі провідний конструкт (слово чи фраза) співпадає зі змістом сюжету психомалюнка, це свідчить про відповідність слова образу єдиній системі значимих цінностей особистості.

Запроваджена нами динамічна "символьно-смислова" серія психомалюнків, спрямована не тільки на діагностико-корекційну роботу по виявленню уявлень особистості про себе у зв'язку з розвитком уявлень про рідну країну, але й розширення цих уявлень. Символ життя як тема психомалюнка використовується нами як стимул для наочної репрезентації і розширення уявлень суб'єкта про себе і свою країну.

Розширення тематики малюнків за рахунок "надіндивідуальних" тем сприяє динаміці усвідомлення неусвідомленого, що детермінується соціальними процесами, які відбуваються в суспільстві і відображаються у свідомості громадянина. У малюнку-символі фіксуються тенденції, надбані особистістю в результаті отримання нею досвіду в результаті соціальних, ідеологічних перетворень у суспільстві, свідком яких є особистість.

Як відзначав С. Л. Рубинштейн, включення предмета в нові зв'язки, в яких розкриваються нові його властивості і, особливо, визначення або характеристика сторін об'єкта, що відкриваються новим поняттям, являє собою актуалізацію знань. У пізнавальній діяльності співвіднесення предмета з тим, що вже є знайомим, може обмежувати привласнення людиною досвіду. Отже, встановлення нових зв'язків з предметами або явищами сприяє розширенню меж відомого.

З метою візуалізації взаємовідносин між громадянином і країною, актуалізації роздумів про ставлення особистості до країни ми обрали також варіант психомалюнків з застосуванням кругів та стріл. Для цього були наступні підстави. У психологічній науці показано можливість графічно відобразити взаємовідносини людей за допомогою зображень двох кругів (О.О. Кронік, К. А. Кронік) [2, с. 86]. О. О. Кронік і К. А. Кронік користуються кругами для того, щоб з'ясувати взаємовідносини між чоловіком і жінкою. Цим вони продовжують традицію Дж. Левінжера [2, с. 510.] При цьому, круги відтворюють статистику ставлення, але напрямок руху відображають стрілки ("що є стріла, як не напрямок руху" - Г. С. Скворода [7, с. 448-459]), зокрема, - динаміку, адресність ставлення, розмір круга - значущість того, що він символізує.

Ми припустили, що круги схематично відтворюють не тільки внутрішній психологічний простір людини, але й можна використати для вивчення взаємовідносин особистості і країни, особистості й народу. Щоб зображення, яке відтворює статистику взаємоставлення, виражало у собі напрямок руху, пропонувалось використати також зображення стріли, що вказує на напрямок руху. Результати зображення взаємоставлення між особою і країною за допомогою кругів показали наступне: розташування кругів, має практично такі самі варіанти, як і при аналізі міжособистісного ставлення [2, с. 87-88] (О. О. Кронік) і може бути в таких основних варіантах рядоположення - "нарізно" (взаємовідчуження, відчуження однієї зі сторін), "поряд" (нейтральна байдужість рівних, нейтральна байдужість меншвартого і більшвартого), "разом" (взаємопроникнення), проникнення, "над", "під".

Напрямок стріли характеризує рух, наприклад: "Я до країни, вона до мене", "Я прагну відокремитися від країни, вона не зацікавлена в мені", "Я в середині країни".

За допомогою кругів та стрілок отримуємо ілюстрацію психологічного єднання зі спільнотами людей у процесі сходження від Я - індивідуального до громадянського Я ("Я та моя сім'я", "Я та інші у країні" тощо).

Слід зауважити, що психомалюнок та тест Дж.Келлі у їх взаємодоповненні є найбільш ефективними при застосуванні основних методів дослідження, зокрема, спостереження по критеріям рівня громадянськості та експериментальних ситуацій, що свідчать про орієнтацію людини на ефективне застосування свого особистісного потенціалу для свого блага, процвітання країни.

Висновки. У практичній роботі в творчих групах студентів з громадянським спрямуванням підтверджена можливість підвищення резервів особистісної ефективності в змісті процесу переходу до нової ідентичності особистості. Вихідною суперечністю процесу розвитку громадянськості є суперечність між генеруванням нових засад особистості (витоків до нової ідентичності) та труднощами їхньої інтеграції в образ Я, відповідний за своїм змістом громадянській самосвідомості особистості як високоефективного суб'єкта власного життя.

Показано залежність сходження до високоефективного громадянського Я від того, як сформовано образ Я в його різних аспектах, зокрема, - Я - як представник роду, народу, громади.

Показано, що важливим чинником сприяння особистісній ефективності становить система ставлень. Ставлення особистості в період юності до прав і обов'язків громадянина набувають якісно нового за самостійністю характеру осмислення, що впливають на ефективність діяльності і якість життя майбутнього спеціаліста. В характеристиці громадянськості особливого значення набуває ставлення до свого народу. Осмисленість перетворює це ставлення в складне ціннісно-смислове утворення, що виступає засобом вибору власного способу життя у зв'язку з добробутом своєї країни. Зміна ставлення до країни пов'язана із зміною ставлення до себе, і як наслідок - до підвищення особистісної ефективності. Відбувається опанування цінності власної особистості у її зв'язках з історією власного роду та народу, встановлених на моральній основі, що обумовлює сходження особистості по шляху вдосконалення до сумлінно-громадянського ставлення до життя. Визначено, що громадянськість відповідає такому рівню особистісного саморегулювання, коли метою довільної поведінки людини є не так зовнішній успіх, як перетворення її потенційних сутнісних сил в актуальні співвідносно зі ствердженням добра для країни. При такому саморегульованні особистість здобуває можливість не обмежуватися діяльністю за певними стандартами в повторенні засвоєного алгоритму дій у стереотипних умовах, а свідомо актуалізувати свій потенціал заради країни.

Подальший розвиток наших досліджень у цьому напрямку вбачається нами в розробці методики діагностико-корекційної роботи щодо сприяння громадянськості по відношенню до різних контингентів їх учасників (вік, фах, спеціалізація тощо).

ЛІТЕРАТУРА

1. *Боришевський М.Й.* Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості/ М.Й. Боришевський. — К.: Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України, ЦППО АПН України; Івано-Франківськ: СКО "Беркут", 2000. — 63 с.
2. *Кронік А.А., Кронік Е.А.* Психологія людських відносин/ А.А.Кронік, Е.А. Кронік. — М.: Когито-Центр; Дубна : Феникс, 1998. — 224 с.
3. *Леонтьєв Д.А.* Психологія смисла / Д.А. Леонтьєв. — М.: Смысл, 2002. — 484 с.
4. *Рубинштейн С.Л.* Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. — М.: Изд-во АПН СССР, 1946. — 704 с.
5. *Роджерс Н.* Творчество как усиление себя / Н. Роджерс // Вопросы психологии. — 1990. — № 1. — С. 164-168.

6. *Симоненко С. М.* Психологія візуального мислення / Симоненко Світлана Миколаївна: автореф. дис... д-ра психол. наук: 19.00.01 / Харківський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна. — Х., 2005. — 38с.

7. *Сковорода Г.* Повне зібрання творів: В 2-х т / Г.Сковорода. — К.: Наукова думка, 1973. — Т.1. — 531 с.

8. *Снігур Л.А.* Психологія становлення громадянськості / Л.А.Снігур. — Одеса: СВД Черкасов, 2004. — 354с.

9. Словарь русского языка / [сост. С.И. Ожегов]. — М.: Рус. яз., 1953. — 705 с.

10. *Филонов Г.Н.* Гражданское воспитание: реальность и тенденции развития / Г.Н. Филонов // Педагогика. — 1999. — № 8. — С. 45-56.

11. *Яценко Т.С.* Психологічні основи групової психокорекції / Т.С.Яценко. — К.: Либідь, 1966. — 264 с.

Подано до редакції 08.02.10

РЕЗЮМЕ

Стаття розкриває роботу у творчих групах для підвищення особистісної ефективності. Змістовною основою такої роботи є спрямованість на розвиток ставлення до народу, країни й розуміння необхідності захисту батьківщини.

Ключові слова: творча група, особистісна ефективність, ставлення до захисту країни.

Л.А. Снігур

СОДЕЙСТВИЕ СТАНОВЛЕНИЮ ГРАЖДАНСТВЕННОСТИ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ В ТВОРЧЕСКИХ ГРУППАХ ПО ПОВЫШЕНИЮ ЛИЧНОСТНОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ

РЕЗЮМЕ

Статья раскрывает работу в творческих группах для повышения личной эффективности. Содержательной основой такой работы является направленность на развитие отношения к народу, стране и понимание необходимости защиты родины.

Ключевые слова: творческая группа, личностная эффективность, отношение к защите страны.

L.A. Snyhur

**PROMOTING DEVELOPMENT OF CITIZENSHIP OF FUTURE OFFICERS IN CREATIVE GROUPS OF INCREASING PERSONAL EFFICACY
SUMMARY**

The article presents work in creative groups for improving personal efficacy. The content basis of this work is directness at development of attitude towards people, country and realizing necessity of protecting a country.

Keywords: creative group, personal efficacy, attitude towards protection of a country.
